

SANTRAUKA

Lietuvoje aptinkama 15 Europos Bendrijos svarbos augalų rūšių, kurių apsaugai būtina steigti teritorijas. Iš jų 12 rūšių yra induočiai augalai – stačioji dirvuolė (*Agrimonia pilosa*), pūslėtoji aldrūnė (*Aldrovanda vesiculosa*), mažasis varpenis (*Botrychium simplex*), širdžialapė kaldezija (*Caldesia parnassifolia*), plačialapė klumpaitė (*Cypripedium calceolus*), smiltyninio gvazdiko tipinis porūšis (*Dianthus arenarius* subsp. *arenarius*), dvilapis purvuolis (*Liparis loeselii*), baltijinė linažolė (*Linaria loeselii*), lankstusis plukenis (*Najas flexilis*), vėjalandė šilagėlė (*Pulsatilla patens*), pelkinė uolaskėlė (*Saxifraga hirculus*), plikažiedis linlapis (*Thesium ebracteatum*) – ir 3 rūšių samanės: žalioji sėmainis (*Buxbaumia viridis*), žalioji dvyndantė (*Dicranum viride*) ir žvilgančioji riestūnė (*Hamatocaulis vernicosus*).

Ataskaitoje pateikiami 12 Europos Bendrijos svarbos rūšių (*Aldrovanda vesiculosa*, *Agrimonia pilosa*, *Botrychium simplex*, *Cypripedium calceolus*, *Dianthus arenarius* subsp. *arenarius*, *Linaria loeselii*, *Liparis loeselii*, *Najas flexilis*, *Pulsatilla patens*, *Saxifraga hirculus*, *Thesium ebracteatum* ir *Hamatocaulis vernicosus*) populiacijų ir buveinių būklės tyrimų, vykdytų 2015 m., rezultatai. Iš viso įvertintos 103 Europos Bendrijos svarbos rūšių populiacijos, esančios 65 teritorijose (iš jų 55 – buveinių apsaugai svarbiose teritorijose ir 8 už buveinių apsaugai svarbių teritorijų ribų).

Patikslinta ir papildyta anksčiau tirtų rūšių, sukurta 2015 m. naujai pradėtų tirti 2 augalų rūšių (*Aldrovanda vesiculosa*, *Najas flexilis*) populiacijų ir buveinių monitoringo metodika.

Aprašytos kiekvienos rūšies tirtos populiacijos, jų lokalizacija, buveinių būklė ir jose įgyvendintos arba įgyvendinamos gamtotvarkos planuose ar rūšių apsaugos veiksmų planuose numatytos priemonės, kita svarbi informacija. Išanalizuotos populiacijų bendrijos, aptarta jų būklė, per laikotarpį tarp tyrimų įvykę pokyčiai. Išnagrinėti individų parametrai, jie palyginti su ankstesnių tyrimų rezultatais. Po kiekvienos rūšies populiacijų analizės pateikiamos išvados apie tos rūšies augalų būklę ir būtinus veiksmus.

Stačiosios dirvuolės (*Agrimonia pilosa*) populiacijos pakito nevienodai: vienoje individų smarkiai sumažėjo, kitoje – pagausėjo. Individų būklė pagerėjo Naudvario miško populiacijoje, kurios buveinė buvo tvarkyta pagal individualiai parengtą veiksmų planą.

Pūslėtosios aldrūnės (*Aldrovanda vesiculosa*) populiacija yra gausi ir geros būklės. Buveinės ir populiacijos būklei įtakos turėjo 2013–2014 m. įgyvendintos rūšies apsaugos priemonės.

Mažojai varpenio (*Botrychium simplex*) populiacija vienintelėje žinomoje vietovėje Plungės r., Žemaitijos nacionaliniame parke, neatsikūrusi ir rūšies būklė šalies mastu išlieka labai bloga. Būtinai tikslingi tyrimai, siekiant nustatyti rūšies egzistavimą potencialiose buveinėse ir veiksmi, siekiant atkurti palankesnes buveinės sąlygas Žemaitijos nacionaliniame parke.

Plačialapės klumpaitės (*Cypripedium calceolus*) populiacijose stebimas individų mažėjimas, nes daugelyje vietų augalai menkai žydi, nemezga vaisių arba jų mezga labai mažai, todėl populiacijos visiškai neatsinaujina arba dauginimasis labai lėtas. Didžiausios neigiamos įtakos šios rūšies populiacijoms turi ilgalaikės nepatenkinamos buveinių sąlygos, susidarancios dėl rūšiai nepalankaus miško naudojimo ir (arba) ugdymo.

Vienintelėje šalyje žinomoje smiltyninio gvazdiko tipinio porūšio (*Dianthus arenarius* subsp. *arenarius*) populiacijoje individų pagausėjo, nes pakelės tvarkymo metu buvo pašalinta dalis krūmų ir susidarė dirvožemio pažaidų. Apie dauginimąsi galima spręsti ir iš to, kad populiacija atjaunėjusi – didesnę dalį sudaro jauni individai.

Rezervatinėje zonoje esanti baltijinės linažolės (*Linaria loeselii*) populiacija gausesnė, negu ankstesniais tyrimų laikotarpiais, o populiacijos, esančios intensyvios rekreacijos veikiamose vietovėse sumažėjusios arba visiškai išnykusios. Grėsmę rūšiai kelia ir invaziniai augalai. Palangos kopose (Šventojoje) rūšies populiacijos neaptinkama keleri metai iš eilės.

Nedidelė dalis dvilapio purvuolio (*Liparis loeselii*) populiacijų yra gyvybingos ir pakankamai gausios, didelis augalų tankumas. Dauguma populiacijų mažos ir negausios, amžinė individų struktūra nepalanki ilgalaikiam populiacijų stabilumui. Didžiausią pavojų kelia sėkmingi pelkių buveinių pokyčiai. Būtina parengti rūšies apsaugos veiksmų planą, parengti ir įgyvendinti apsaugos veiksmų planus. Pagal apsaugos planą būtina koreguoti daugumą gamtotvarkos planų, kuriuose numatytos nepakankamos arba netinkamos rūšies apsaugos priemonės.

Lankščiojo plukenio (*Najas flexilis*) populiacijos būklė yra kritiškai bloga, Sągardo ežere aptiktas tik vienas šios rūšies individas. Būtina parengti rūšies apsaugos ir apsaugos veiksmų planus bei skubiai juos įgyvendinti. Taip pat reikia atlikti rūšies paplitimo tyrimus potencialiai tinkančiuose ežeruose.

Vėjalandės šilagėlės (*Pulsatilla patens*) populiacijų būklė daugeliu atvejų blogėjanti arba nepalanki, nes netinkamos buveinių sąlygos. Populiacijos, kurių buveinės buvo atkurtos įgyvendinus apsaugos veiksmų planus 2013–2014 m., labai pagausėjo, padidėjo generatyvinių augalų dalis. Kelių šios rūšies populiacijų būklė kritiška, o Viešvilės valstybinio gamtinio rezervato apsaugos zonoje buvusi nedidelė populiacija yra spėjamai išnykusi.

Didelės dalies pelkinės uolaskėlės (*Saxifraga hirculus*) populiacijų būklė yra kritiška, nes reikšmingai pakitusios buveinės. Trijų populiacijų būklė, kurių buveinėse buvo įgyvendinti rūšies apsaugos veiksmų planai 2013–2014 m., reikšmingai pagerėjusi. Dirbtinis populiacijos pagausinimas taip pat buvo veiksmingas. Būtina tvarkyti daugumos šios rūšies populiacijų buveines.

Daugelis plikažiedžio linlapio (*Thesium ebracteatum*) populiacijų nedidelės, joms grėsmę kelia nepalankūs buveinių pokyčiai – pievos apauga krūmais ir medžiais, grėsmę kelia svetimžemiai ir

invaziniai augalai. Labai svarbu parengti rūšies apsaugos planą ir kai kurių populiacijų apsaugos veiksmų planus bei juos įgyvendinti. Pravalos ežero ir jo apyežerių populiacija dėl buveinių pokyčių per aštuonerius metus sumažėjo iki kritiškos ribos ir labai maža tikimybė, kad ją būtų įmanoma atkurti netgi taikant gamtotvarkos priemones.

Žvilgančiosios riestūnės (*Hamatocaulis vernicosus*) populiacijų būklė tiesiogiai priklauso nuo buveinių būklės. Natūraliose, mažai pažeistose pelkėse populiacijos gausios, o nusaustose ir nendrėmis apaugančiose pelkėse populiacijų gausumas reikšmingai mažesnis ir jų būklė blogėja. Būtina parengti rūšies apsaugos planą ir juo vadovautis rengiant gamtotvarkos arba apsaugos veiksmų planus.

Įvertinus natūralių veiksnių grėsmę saugomų rūšių populiacijoms nustatyta, kad reikšmingiausi yra sėkmingi procesai (bendrijų ir buveinių kaita). Daugeliui tokių procesų dabar vykdoma žmonių veikla neturi, tačiau procesus paskatino anksčiau vykdyta veikla, ypač – sausinamoji melioracija. Labai didelį pavojų kai kurių rūšių populiacijoms ir buveinėms kelia invaziniai augalai. Pelkių augalams vis didesnę pavojų kelia bebrų veikla – užtvindytose buveinėse saugomų rūšių augalai išnyksta.

Nustatyta, kad daugelio atvirų buveinių rūšių populiacijoms neigiamą poveikį daro nutrūkusi antropogeninė ir ūkinė veikla (pievų ir pelkių buveinių naudojimas), tačiau didžiausią pavojų atskiroms populiacijoms kelia miškininkystės ir medžioklės veikla: daug vertingų plotų su retų rūšių buveinėmis apsodinama mišku arba nederinamos būtinos gamtotvarkos priemonės (medžių kirtimas pelkėse), vertinguose plotuose įrengiamos žvėrių šėrimo aikštelės, medžioklės bokšteliai ir taip tiesiogiai sąmoningai arba nesąmoningai sunaikinamos buveinės bei saugomų rūšių populiacijos.

Pateiktos rekomendacijos dėl kiekvienos rūšies buveinių būklės ir populiacijų apsaugos organizavimo. Būtina parengti stačiosios dirvuolės (*Agrimonia pilosa*), mažojo varpenio (*Botrychium simplex*), smiltyninio gvazdiko tipinio porūšio (*Dianthus arenarius* subsp. *arenarius*), baltijinės linažolės (*Linaria loeselii*), dvilapio purvuolio (*Liparis loeselii*), lanksčiojo plukenio (*Najas flexilis*), plikažiedžio linlapio (*Thesium ebracteatum*) ir žvilgančiosios riestūnės (*Hamatocaulis vernicosus*) rūšių apsaugos planus ir jų pagrindu tikslinti gamtotvarkos planus arba parengti ir įgyvendinti rūšių apsaugos veiksmų planus.